

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «БІОЛОГІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ»

Природничий факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка зберігає та примножує кращі традиції одного з найстаріших навчальних закладів України – Полтавського вчительського інституту. Факультет уславлений іменами таких відомих учених, як П.Є. Сосін, Ф.К. Курінний, Р.В. Ганжа, Д.С. Івашин, М.І. Петрик, І.Д. Іваненко, М.І. Гавриленко, а також багатьох шанованих ботаніків, зоологів, екологів, фізіологів, які творили інститутську науку, сприяючи її розквіту. Колектив факультету пишається значними науковими здобутками сучасних вчених у галузі ботаніки, бріології, орнітології, екології, фізіології та біології людини, які невтомно збагачують сучасну науку вагомими результатами та плекають її історичне сьогодення.

На сьогодні природничі науки є пріоритетними напрямками наукового пізнання, від успішного розвитку яких залежить питання майбутнього виживання людства. На сучасному етапі розвитку людського суспільства важливим є дотримання рівноваги в системі «людина – природа», забезпечення шляхів збереження біорізноманіття, гено- та ценофонду, охорони рослинного і тваринного світу. Розв'язання таких планетарно значимих проблем неможливе без інтенсифікації досліджень у галузях природничих наук та донесення до широких кіл громадськості їх обґрунтованих результатів.

Відаючи шану неоціненним науковим надбанням у галузі природничих наук та сприяючи їхньому піднесенню, природничий факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка упродовж всієї історії свого існування веде активну діяльність із випуску наукових та науково-методичних видань – монографій, довідників, підручників, посібників, буклетів, а також наукової періодики. Становлення і розвиток наукових видань природничого факультету є особливою сторінкою його історії та потребує самостійної уваги. Метою даної публікації є висвітлення обставин створення та перших етапів існування наукового журналу «Біологія та екологія».

Започаткуванню останнього передувало видання на факультеті у період із 1999 по 2009 рр. у серії «Екологія. Біологічні науки» збірника наукових праць. Цей науковий часопис відзначався високим науковим рівнем представлених матеріалів, виступаючи ареною для висвітлення наукових пошуків як авторитетних визнаних вчених, так і молодих науковців, та був унесений до переліку фахових видань України. Тут оприлюднювалися результати наукових пошуків у галузі класичної екології, зокрема, екологічних особливостей рослинного (на систематичному, ценотичному й ландшафтному рівнях) і тваринного світу, розглядалися актуальні питання фітоіндикації, екологічні аспекти інтродукції. Роботу цього видання на факультеті очолювала талановитий викладач, науковець та організатор, доктор біологічних наук, професор започаткованої нею у 2001 р. кафедри екології та охорони довкілля Олена Миколаївна Байрак. Фактично з її переходом на нову роботу до природоохоронних інстанцій Києва серія «Екологія. Біологічні науки» припинила своє існування.

Але нові вимоги часу та подальше підвищення наукового потенціалу з біолого-екологічного профілю в університеті (захист докторських дисертацій викладачами С.В. Гапон, Л.Д. Орловою, С.В. Пилипенком), очолення кафедри біології людини і тварин колишнім випускником природничого факультету, доктором біологічних наук, професором О.І. Цебржинським, поживлення наукових зв'язків із науковими осередками України та зарубіжжя, започаткування нових наукових шкіл тощо) обумовило потребу розширення горизонтів наукового спілкування у форматі наукового журналу.

У зв'язку з цим у лютому 2015 р. на природничому факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка розпочато роботу зі створення редакційної колегії майбутнього журналу та підготовку супровідної юридичної документації.

Ідейним натхненником та ініціатором створення наукового журналу «Біологія та екологія» на природничому факультеті ПНПУ імені В.Г. Короленка ще у 2014 р. виступив професор Олег Ігорович Цебржинський. У зв'язку з хворобою він не зміг очолити редакцію цього видання і виконував функції заступника головного редактора. Саме за ідеями О.І. Цебржинського була створена концепція журналу як простору для обміну думками між вченими незалежно від кордонів та попереднього наукового досвіду, популяризації «науки для суспільства», покликаної розв'язувати реальні проблеми людства; завдяки його широким науковим контактам до редакційної колегії були запрошені деякі вітчизняні (професори С.М. Білаш і О.В. Катрушов із Української медичної стоматологічної академії) та європейські науковці (професор Гінек Бурда з Ессенського університету (Німеччина), професор Володимир Завьялов із університету м. Турку (Фінляндія), габілітований доктор Збігнев Осадовський з Поморської академії м. Слупськ, (Польща)). Незадовго до того, як тяжка хвороба передчасно обірвала його життя, Олег Ігорович виступив рецензентом та автором двох публікацій у першому номері журналу.

Вагому підтримку з боку адміністрації університету, який юридично є засновником і видавцем журналу «Біологія та екологія», надала тодішній проректор із наукової роботи професор Любов Миколаївна Кравченко. Нею було акцентовано необхідність виходу видання саме у форматі наукового журналу із індивідуальним обличчям (на противагу розповсюдженим

до цього часу тематичним серіям збірника наукових праць ПНПУ імені В.Г. Короленка), що у майбутньому, поряд із вираженою редакційною політикою, змогло б забезпечити виданню престиж у національних та міжнародних наукових колах. Професором Л.М. Кравченко було висловлено цінні рекомендації щодо кількісного та якісного складу членів редакційної колегії. Саме цій людині журнал завдячує також ідеєю своєї назви «Біологія та екологія».

Безпосередню організаційну допомогу щодо підготовки та видання перших номерів журналу надали ректор ПНПУ імені В.Г. Короленка, академік АПН України Микола Іванович Степаненко та декан природничого факультету, професор, член-кореспондент АПН України Марина Вікторівна Гриньова.

Слушні поради щодо особливостей змістовного наповнення журналу та оформлення його статей, зокрема, про необхідність розміщення якомога більшої кількості англійських матеріалів та розширених англійських анотацій для інтенсифікації міжнародних зв'язків висловила вчений-космобіолог, професор, член-кореспондент НАН України Єлизавета Львівна Кордюм, що восени 2015 року перебувала у Полтавському педуніверситеті на конференції молодих ботаніків.

Важливу та нелегку місію з організації роботи журналу (підготовки численних документів початкового етапу, згуртування членів редакційної колегії, формування рубрик, формулювання вимог до оформлення статей, залучення науковців до написання перших публікацій тощо) взяла на себе авторитетна вчена-ботанік і геоботанік, доктор біологічних наук, професор кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Світлана Васиївна Гапон, якій факультет доручив виконувати функції головного редактора новоствореного видання. Значну організаційну та науково-методичну підтримку видання забезпечили заступники головного редактора – шановані вчені ПНПУ імені В.Г. Короленка: доктор біологічних наук, професор кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології, фахівець у галузі екології та фізіології рослин Лариса Дмитрівна Орлова та вже згаданий вище доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри біології людини і тварин Олег Ігорович Цебржинський, що спеціалізувався на проблемах біохімії та фізіології людини і тварин. Після смерті О.І. Цебржинського другим заступником головного редактора став доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медико-біологічних дисциплін і фізичного виховання Олександр Вікторович Харченко, науковим профілем якого є нормальна та патологічна анатомія людини.

Одним із результатів зусиль головного редактора стало об'єднання редакційної колегії журналу у складі 16 вчених - 13 вітчизняних, що представляють провідні навчальні та наукові установи Полтави (7), Києва (3), Чернігова, Ужгорода та Кам'янця-Подільського (по 1), і 3 закордонних (Німеччина, Фінляндія, Польща) – визнаних фахівців із біологічних (13), медичних (2) та сільсько-господарських наук (1). Зокрема, якісне та конструктивне рецензування статей із рубрик «ботаніка», «геоботаніка», «екологія та охорона природи» погодилися забезпечувати професори О.М. Байрак, С.В. Гапон, Д.В. Дубина, О.В. Лукаш, Л.Г. Любінська, Л.Д. Орлова, Л.М. Фельбаба-Клушина; із рубрик «мікологія та ліхенологія» – професор С.Я. Кондратюк, «мікробіологія» – професори С.М. Білаш, О.В. Катрушов; із рубрики «біологія людини і тварин» – професори О.І. Цебржинський, С.В. Пилюпенко, В.М. Писаренко, а згодом професор О.В. Харченко (із 2016 р.) та доцент М.В. Слюсар (із 2018 р.). За необхідності до рецензування наукових праць залучаються і вчені, які не є членами редколегії, але працюють у відповідних галузях біологічних наук.

За ініціативою головного редактора С.В. Гапон функції відповідального секретаря було доручено асистенту кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Олені Вікторівні Клепець. Останній, зокрема, належить ідея оформлення обкладинки журналу із зображенням на ній алегоричної композиції у вигляді планети, розташованої у краплі води на зеленому тлі, яке уособлює рослинний світ – основу функціонування біосфери. Розробляти графічний дизайн новоствореного журналу також допомагали співробітники редакційно-видавничого відділу ПНПУ імені В.Г. Короленка Інна Миколаївна Ковальова та Ольга Михайлівна Наріжна. Із вересня 2018 р. обов'язки відповідального секретаря журналу почала виконувати кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Людмила Миколаївна Гомля.

За рішенням редакційної колегії, для майбутнього журналу передбачалися: загальнодержавна сфера розповсюдження, видання публікацій українською, російською та англійською мовами, із періодичністю двічі на рік, в обсязі 15 друкованих аркушів, у форматі А4.

На підставі рішення Міністерства юстиції України про державну реєстрацію журналу «Біологія та екологія» (наказ № 2682/5 від 21.12.2015 р.) та отриманого про це свідоцтва (серія КВ № 21850-11750 Р від 21 грудня 2015 р.) у ПНПУ імені В.Г. Короленка розпочато випуск цього наукового видання. Перший номер журналу за 2015 рік було підготовлено до друку наприкінці грудня 2015 р., а у друкованому вигляді його видано у 2016 році.

Метою створення журналу «Біологія та екологія» стало опублікування оригінальних матеріалів (експериментальних, теоретичних і методичних статей, а також коротких повідомлень та оглядів) за результатами досліджень у різних галузях біологічних наук. Особливу увагу при цьому було вирішено приділити питанням класичної екології та охорони природи, що у складному комплексі теоретичних і прикладних напрямків сучасної екології чи не найбільше споріднені із біологією. Орієнтирами для виділення рубрик журналу та формування структури його статей виступили визнані фахові біологічні видання України, такі як «Український ботанічний журнал», «Інтродукція рослин», «Чорноморський ботанічний журнал» тощо.

За час виходу журналу його регулярними рубриками стали: ботаніка, геоботаніка, фізіологія рослин, екологія та охорона природи, біологія людини і тварин, мікробіологія, молекулярна біологія, а також рецензії, історія науки (ювілеї, пам'ятні дати, втрати науки), наукові події.

Згідно з існуючими традиціями функціонування наукової періодики, у журналі «Біологія та екологія» було запроваджене внутрішнє та зовнішнє рецензування статей. Для цього рукопис, поданий до друку, розглядається на засіданні редколегії журналу і направляється на зовнішню рецензію. Рецензування статей має закритий характер. Після рецензування рукопис та текст рецензії надсилаються авторові для внесення правок. Стаття, в якій ураховані зауваження рецензента та побажання редакції, рекомендується до друку.

Високу вимогливість до якості авторських матеріалів, ретельний підбір публікацій для наповнення номерів редактори журналу поєднують із демократичними традиціями діалогу із читачами та майбутніми дописувачами: чи не в кожному з номерів можна знайти слово від редакційної колегії з інформуванням про події у житті журналу, обґрунтуваннями теми чергового випуску, роз'ясненням змінених правил для авторів тощо.

З метою підвищення привабливості видання для опублікування основних наукових результатів дисертацій та наукових праць здобувачами наукових ступенів і вчених звань у червні 2017 р. редакційною колегією журналу було підготовлено пакет документів для фахового ліцензування у ДАК України. Наказом МОН України №1413 від 24.10.2017 р. на підставі рішення Атестаційної колегії МОН (протокол №4 від 11.10.2017 р.) журнал «Біологія та екологія» було включено до Переліку наукових фахових видань України із біологічних наук. Відтак журнал став одним із небагатьох фахових періодичних видань біологічного спрямування у Центральній Україні та чи не єдиним у Полтавському регіоні.

Журнал за 2017 рік об'єднав в одному випуску два номери (№№ 1–2), які присвячені спільній тематичі – вивченню природно-заповідних територій. Більшість статей цього випуску базується на матеріалах досліджень перлини природи м. Полтави – Полтавського міського парку, який у 2017 році відзначив своє 55-річчя.

Відповідно до нового Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 15.01.2018 №32, журналу «Біологія та екологія» серед інших вітчизняних наукових видань, що претендують на статус фахового, належить пройти нелегкий шлях до визнання престижними міжнародними наукометричними базами даних. Влітку 2018 р. за науково-методичної підтримки університетської бібліотеки імені М.А. Жовтобрюха в особах директора Валентини Володимирівни Орехової та заступника директора Наталії Миколаївни Кузьмінної вдалося здійснити перші кроки на цьому шляху та заявити про себе у таких авторитетних базах наукової інформації, як Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory та Index Copernicus. Передумовами для цього стали ретельний відбір статей, проведення якісного рецензування та забезпечення належного оформлення, присвоєння матеріалам міжнародного цифрового ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier), оновлення сайту видання із наданням детальної інформації про принципи роботи редакційної колегії та розміщення інструкції для авторів із урахуванням нових вимог.

Оскільки журнал «Біологія та екологія» узяв вектор на публікацію наукових матеріалів за критеріями, що висуваються наукометричними базами Scopus та Web of Science Core Collection (особливо авторитетними для видань біологічного профілю), вимоги для авторів зазнали відчутних змін, вже починаючи із другого номера журналу за 2018 рік.

Ще у першому півріччі 2018 р. журнал «Біологія та екологія» разом із іншими університетськими виданнями пройшов перереєстрацію у Міністерстві юстиції України (нове свідоцтво серія КВ № 23455-13295 ПР від 02.07.2018 р.), в результаті чого з числа робочих мов журналу було виключено російську, а натомість, окрім української та англійської, стала можливою публікація матеріалів польською та німецькою мовами.

Обов'язковим елементом інформації про авторів став 16-значний ідентифікатор дослідника ORCID. Особливу увагу було приділено оновленню вимог до оформлення списку літературних посилань, який, окрім виконаного згідно діючих національних стандартів, доповнюється англійським списком, укладеним згідно вимог стандарту APA (стиль Американської Психологічної Асоціації), де всі кириличні назви джерел транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою, а самі елементи бібліографічного опису джерела наводяться за децю видозміненою структурою. Крім того, літературні внутрішньотекстові посилання у квадратних дужках під номером згідно списку літературних джерел замінюються інформацією у круглих дужках про автора (редактора, укладача або назву, якщо автор відсутній) цитованого джерела та рік видання.

За сподіванням редакційної колегії журналу, орієнтири на міжнародні стандарти мають сприяти підвищенню фахового рівня видання та його інтеграції до світового наукового простору.

Загалом від часу заснування журналу й до сьогодні світ побачило 6 випусків, де опубліковано 69 оригінальних статей за основною проблематикою журналу, 17 статей з історії науки, 7 рецензій.

Підсумовуючи можна сказати, що науковий журнал «Біологія та екологія» за кілька років свого існування сформував власне обличчя та переконливо заявив про себе серед наукової біологічної періодики, поступово претендуючи на роль флагамана у Полтавському регіоні. Водночас видання перебуває у постійному пошуку свого оптимального формату як трибуни для обміну думками між вченими-природодослідниками в ім'я майбутніх наукових звершень.

С.В. Гапон, О.В. Клепець